

Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması

Hıdır APAK

Öğr. Gör. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Midyat MYO, Sosyal Hizmetler
Dr., Mardin Artuklu University, Midyat Vocational School, Social Services

Orcid ID: 0000-0002-2330-3093

hidirapak@artuklu.edu.tr

Öz

Bu araştırma, Sheridan (2000) tarafından geliştirilen Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin Türkçe uyarlamasını ve geçerlik-güvenirlik analizlerini içermektedir. Ölçeğin amacı, sosyal hizmet uygulamasında dinin veya maneviyatın rolü hakkındaki katılımcıların görüşlerini saptamaya çalışmaktır. Çalışma grubunu 730 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliliğinin saptanmasında Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) kullanılmıştır. AFA sonrasında 16 madde ve tek boyut oluşmuştur. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans oranı %30,10 ve öz değeri %4,81'dir. AFA'ya ilişkin modelin doğrulanması için DFA yapılmıştır. DFA sonucu 3 madde ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin bir faktörden oluştuğu ve uyum endekslerinin uygun olduğu saptanmıştır (χ^2/sd (176,252/300=1,592), RMSEA .71, GFI .92, AGFI .89, IFI .91 ve CFI .91). Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeksleri, ölçeğin tek faktörlü bir yapıda olduğunu doğrulamıştır. Ölçeğin güvenirlilik çalışması ise Cronbach Alpha katsayısı .82 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, ölçeğin Türkçeye uygun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Güvenirlilik, Geçerlilik, Ölçek Uyarlama, Maneviyat, Sosyal Hizmet

Adapting the Scaling of the Role of Religion and Spirituality in Social Service Practice (RRSSP) to Turkish: Study of Validity and Reliability

Abstract

The current study includes validity and reliability analysis of the Role of Religion and Spirituality in Social Service Practice (RRSSP) Scale developed by Sheridan (2000), and its adaptation into Turkish. The aim of scale is to identify the views of participants about the role of religion or spirituality in social work practice. 730 university students participated in the study. Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were used in order to determine the scale's construct validity. After the EFA, 16 items and one factors generated. Total variance rate and total eigenvalue that the scale explains are %30,10 and %4,81 respectively. EFA was performed to confirm the model of the CFA. As a result of CFA 3 items were removed from the scale. It was determined that the scale was consisted of one factor and the fit indices of the model represented χ^2/sd (176,252/300=1,592), RMSEA .71, GFI .92, AGFI .89, IFI .91 ve CFI .91. The compliance indices obtained because of confirmatory factor analysis confirm that the scale is a one-factor structure. The reliability of the scale was calculated by the Cronbach Alpha coefficient of .82. These findings demonstrated that the scale was a valid and reliable measurement tool suitable for Turkish.

Keywords: Reliability, Validity, Scale adjustment, Spirituality, Social Work

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca, hayatı düzenleyen bireysel ve toplumsal birtakım dinî ve manevi değerler hep var olmuştur. İnsanoğlu gün ışığına ya da sevgiye gereksinim duyduğu gibi aynı şekilde yaşam felsefesine, dine, maneviyata ya da bunların yerini tutan bir başka şeye gereksinim duymaktadır. Maslow (2013: 219), bunu “anlamaya duyulan bilişsel gereksinim” olarak adlandırmaktadır.

Maneviyat ve dinî inanç insanın yaşamlarında anlam bulmasını sağlayan bir zemin hazırlamaktadır. Maneviyat, "anlam, amaç ve ahlak duygusu geliştirmeye yönelik genel insan deneyimi" olarak tanımlanabilirken, din ise daha biçimsel şekilde kurumsallaşmış inanç sistemi ve buna göre ortaya konulan ibadetler şeklinde tanımlanabilir (Zastrow, 2013: 152). Din; bir grup içerisinde paylaşılan ve grup üyelerinin bir yön bulmasını sağlayacak bir zemin ve bir tapınma nesnesi sunan düşünceler ve fiiller sistemi olarak tanımlanabilir (Fromm, 2015: 31). Maneviyat ise daha bireysel ve kişiseldir. Dünyanın birçok bölgesinde yaşayan insanlar için din, maneviyatı besleyen bir sistemdir. Yine aynı şekilde maneviyat, dünyadaki çeşitli dinlerin aracılığı ile hayata geçirilmektedir (Frame, 2003: 2-3).

Maneviyat, kaotik bir varoluş içinde anlam ve düzen oluşturma ile bağlılığa yönelen bir insan ihtiyacı olarak tanımlanır ve mutlaka örgütlü din ile ilişkili olmak zorunda değildir (Cascio, 1998: 524). Başka bir ifadeye göre ise dinî olmayan bir maneviyat mümkündür. İnsanın tefekkürü ve kendine dair keşif arzusu da manevi bir deneyime karşılık gelir (Akbaş, 2014: 99).

Maneviyat ve dinî inanç; insanlığın varoluşundan bu yana insan deneyimlerinin önemli bir boyutu olagelmıştır. Ancak XVIII ve XIX. yüzyıl boyunca fen bilimlerinde ve sosyal bilimlerde esen pozitivizm rüzgârlarının neticesinde din ve maneviyat reddedilmeye veya yok sayılmaya çalışılmıştır. Pozitivist bilim anlayışı ile çalışan bilim adamları, hayatı yalnızca maddeye indirgeyerek onun anlam boyutunu görmezlikten gelmiştir.

XX. yüzyıla gelindiğinde fizik alanındaki gelişmelerle birlikte, pozitivist paradigma esaslı bir biçimde sarsılmıştır. Sarsılma durumu kendisini, maneviyata ve dine olan bakışta da göstermiştir. Sosyal hizmet disiplininde de maneviyata ve dine karşı benzer tepkinin ve yaklaşmanın olduğu ifade edilebilir. Sosyal hizmet mesleğinin tarihsel süreci birçok manevi ve dinî etkileşim örnekleri ile dolu olmasına rağmen sosyal hizmet disiplininde ve uygulamasında maneviyattan ve dinden uzak durma veya ilgisiz kalma gibi bir durum söz konusu olmuştur. Hatta Sheridan (2003) sosyal hizmeti, “dinî veya ahlaki dayanağa sahip olmak” şeklinde tanımlayarak maneviyata ve dine vurgu yapmaktadır.

1980’lerden sonra sosyal hizmet uygulamalarında ve eğitiminde, maneviyatın ve dinin rolü ciddi bir şekilde artmıştır (Amato-von Hemert,

1994; Bullis, 1996; Canda ve Furman, 2010; Sheridan, 2003; Sheridan, 2004). Bununla birlikte, sosyal hizmette görülen maneviyata yönelik ihmal de değişmeye başlamıştır (Sheridan ve Amato-von Hemert, 1999: 125). Ancak maneviyatı ve dinî sosyal hizmet uygulamasına dâhil etme veya etmeme konusunda tartışmalar halen devam etmektedir.

Sosyal hizmette maneviyat ivmesi dünyada 1980'lerden sonra büyüdü ise de birçok uygulayıcı, eğitimci, öğrenci ve araştırmacı maneviyat konusundan habersiz kalmakta veya maneviyata duyarlı sosyal hizmete şüphe ile yaklaşmaktadırlar (Canda ve Furman, 2010: 4). Bazı sosyal hizmet eğitimcileri ve uygulayıcıları, sosyal hizmet eğitimi ve uygulamalarında maneviyatın entegrasyonu konusunda temkinli davranmaktadırlar ve bu konuyla ilgili oldukça endişelidirler (Streets, 2009: 185). Sosyal çalışmacılardan bir kısmı ise, maneviyata duyarlı sosyal hizmetlerden rahatsızlık duymaktadır. Müracaatçılar maneviyatla ilgili bir durumu veya isteği talep etseler bile sosyal çalışmacılarda maneviyattan uzak durma söz konusu olabilmektedir.

Günümüzde sosyal çalışmacılar, öğrenciler ve akademisyenlerinin bir kısmı maneviyatın sosyal hizmet uygulamasında kullanılmasına uzak dururken bir kısmı da maneviyatı sosyal hizmet uygulamasında kullanabileceğini ifade etmişlerdir. Sosyal hizmette maneviyattan uzak durmanın kendi içinde nedenleri olduğu gibi, sosyal hizmet ile maneviyatın yakınlaşma noktaları da bulunmaktadır.

Birçok sosyal çalışmacı/eğitimci/öğrenci ise maneviyatın sosyal hizmet alanındaki ret ve ihmali ile kaybedilen ruhun geri kazanılması gerektiğinin altını çizmiştir (Canda, 1999). McKernan (2005), çalışmasında maneviyat ve sosyal hizmetin birbirine yaklaşmasında üç önemli faktör olduğunu öne sürmektedir. İlk faktör, maneviyatla kurduğumuz bağın değişmesidir. İkinci olarak, insanlığın yeni bir pencereye ihtiyaç duymasıdır. Üçüncüsü ve sonuncu olarak ise sosyal hizmetin, kökleriyle yani çeşitli dinler ve hayırseverlik çalışmaları ile maneviyat arasında bir köprü kurma isteğidir. Akbaş (2014: 110) McKernan'ın sıraladığı nedenler dışında, maneviyatın sosyal hizmet bağlamında ele alınmasını; bu kavramın sadece belli bir grubun sahip olduğu belirli bir inanma biçimi olarak görülmekten uzaklaşılmasının yanı sıra bilimsel ilerleme ve kontrolün; küresel terörizm, çevresel krizler, savaşlar, katliamlar ve küresel yoksulluk karşısında çaresiz, yetersiz kalması bu nedenle de insanlığın, yeni bir pencereye ihtiyaç duymasıyla açıklamaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi sosyal hizmet uygulamasında maneviyat ve dine bakış Türkiye'de de sosyal hizmet uygulamaları için önemlidir. Türkiye'nin, içinde birden fazla etnik kökeni ve manevi farklılıkları barındırdığı göz önüne alındığında sosyal çalışmacıların; kültürel olarak duyarlılık göstermesi ve müracaatçıların süreç içinde ortaya

koyabilecekleri kültürel kimliklerini fark edebilmesi beklenmektedir (Apak, 2017: 66).

Türkiye’de maneviyat ve sosyal hizmet ile ilgili literatür incelendiğinde, çalışmaların sınırlılığı göze çarpmaktadır. Türkiye’de maneviyat ve sosyal hizmet ilişkisine dair profesyonel anlamda akademik çalışmalar 2005 yıllarından sonra az da olsa üretilmeye başlamıştır (Apak, 2017: 60). Fakat bu çalışmalarda sosyal çalışmacıların veya sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin, sosyal hizmet uygulamasında din ve maneviyatın rolüne ilişkin tutumlarının değerlendirilmesine yönelik bir ölçme aracına rastlanamamıştır.

Türkçe literatür incelendiğinde maneviyatla ilgili çeşitli ölçeklerin geliştirildiği görülmektedir. Bunlardan biri Kasapoğlu (2015) tarafından geliştirilen Manevi Yönelim Ölçeği’dir. Bu ölçek, bireylerin manevi yönelimlerini değerlendirme amacıyla geliştirilmiştir. Maneviyat ile ilgili geliştirilen bir diğer ölçek Ekşi & Kardaş (2017) tarafından yetişkin bireylerin hayatlarını anlama ve yaşama sürecini belirlemek amacıyla geliştirilen Spiritüel İyi Oluş Ölçeğidir. Kavas & Kavas (2014) tarafından geliştirilen Manevi Destek Algısı Ölçeği ise Doktor, Ebe ve Hemşirelerin manevi destek algılarını ölçme amacıyla geliştirilmiştir.

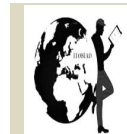
Maneviyatla ilgili geliştirilen ölçeklerin yanında Türkçeye uyarlanan ölçeklere de rastlanılmaktadır. Bunlardan bir tanesi Cragun ve arkadaşları (2015) tarafından geliştirilen ve Sevinç ve arkadaşları (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan Dindar ve Spiritüel Olmama Ölçeğidir. Bu ölçek, bireyin dindar ve spiritüel(manevi) olmayışını ölçecek ve onun inançsızlık düzeyini belirleyecek bir ölçme aracıdır. Yapılan ölçek çalışmalarında sosyal hizmet uygulamasında din ve maneviyatın rolüne ilişkin ölçme araçlarının olmadığı ifade edilebilir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, bu çalışmanın amacı Sheridan (2000) tarafından geliştirilen Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü Ölçeğini Türkçeye uyarlamak ve psikometrik özelliklerini değerlendirmektir. Bu doğrultuda ölçeğin yapı geçerliği ve güvenirliliği incelenmiştir.

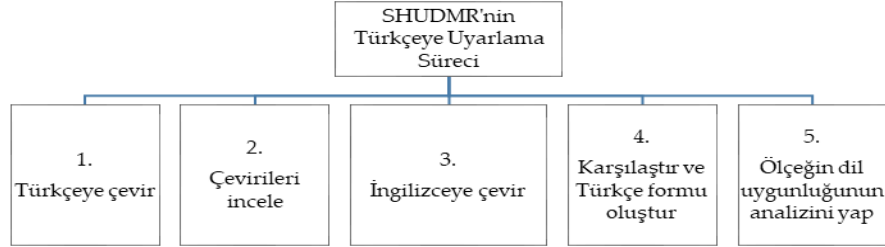
1. Yöntem

1.1. Dil Geçerliliği

Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin Türkçe uyarlamasını yapmak için ölçeği geliştiren Michael J. Sheridan ile e-mail yoluyla iletişime geçilmiş ve izin alınmıştır. Daha sonra ise ölçeğin Türkçeye çeviri çalışmasına başlanmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanma süreci Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Ölçeğin Uyarlanma Süreci

Ölçeğin Türkçeye çevirisi Sosyal Hizmet bölümünde çalışan iki öğretim elemanı, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden iki öğretim elemanı ve bir İngilizce öğretmeni olmak üzere toplam beş uzman tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra bu çeviriler araştırmacı ve İngilizceyi iyi bilen maneviyat alanında uzman akademisyen tarafından karşılaştırılmış ve çeviriye son hali verilmiştir. Türkçe form oluşturulduktan sonra ilk çeviriden bağımsız İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden iki öğretim elemanı ve bir İngilizce öğretmene Türkçe formun tekrardan İngilizceye çevrilmesi sağlanmıştır. Çevrilen nüshalar ile ölçeğin aslı karşılaştırılmış ve Türkçe formda az da olsa değişikliklere gidilmiştir. Yapılan çevirilerin ölçekteki maddeleri anlam olarak ve İngilizce aslına yeterince benzediğine karar verildiğinden ölçeğin uygulama formu oluşturulmuştur. Daha sonra araştırmacı ve alanda uzman bir akademisyen ile ölçeğin Türkçe formunun son halinde uzlaşmıştır.

Son olarak ölçeğin orijinal formu- öncelikle olmak üzere- ve çevrilen Türkçe form birer hafta aralıklarla sosyal hizmet alanında lisansüstü eğitim gören ve İngilizce bilen 32 kişiye karşılıklı olarak çeviriler uygulanmış, İngilizce ve Türkçe formlardan elde edilen puanlar arasında pozitif ve anlamlı korelasyon ($r = .97, p < .001$) saptanmıştır.

1.2. Verilerin Analizi

Faktör analizi öncesinde normallik dağılımı sınanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğinin araştırılması için ilk olarak Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Daha sonra elde edilen yapının geçerli olup olmadığının doğrulanması Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile sınanmıştır. Son olarak ölçeğin iç güvenilirlik hesaplaması için Cronbach Alpha testine bakılmıştır. Araştırmanın verileri SPSS 20.0 ve Amos 21 programları ile analiz edilmiştir.

1.3. Çalışma Grubu

Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin, yapı geçerliliğini belirlemek için AFA ve DFA farklı örneklemeler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Hazırlanan soru formu için Mardin Artuklu

Üniversitesi Etik İlkeleri ve Etik Kurul Başkanlığından (24.05.2018 tarih ve 2018/1-1 sayılı karar) gerekli izin alınmıştır.

Bu araştırmanın evrenini 2017-2018 bahar yarıyılı eğitim- öğretim yılında Bingöl Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde öğrenim gören 1,2,3 ve 4. sınıf öğrencisi 849 kişi oluşturmaktadır. Araştırma da örneklem seçimine gidilmeyip Bingöl Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde öğrenim gören öğrencilerinden ankete katılmaya gönüllü olan tüm öğrencilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu eksen de Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) için Bingöl Üniversitesi'nden toplam 356 (Erkek: 165, Kadın: 191) öğrenciden veri toplanmıştır. Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) için de yine Bingöl Üniversite'sinde aynı yarıyıl dönemi içinde okuyan farklı 251 öğrenciden veri toplanmış ve veri azlığı nedeniyle örnekleme Yalova Üniversitesi'nden 117 öğrenci daha dâhil edilmiştir. Bu açıdan DFA için toplam 374 (Erkek: 165, Kadın: 209) gönüllü öğrenciden veri alınmıştır. AFA ve DFA için toplam 730 farklı sosyal hizmet bölümü öğrencisinden veriler toplanmıştır. Veriler birinci (n=121), ikinci (n=223), üçüncü (n=179) ve dördüncü sınıf (n=207) düzeyinde okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrencilerden sağlanmıştır.

1.4. Ölçekle İlgili Bilgi

SHUDMR Ölçeği, Sheridan (2000) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek "sosyal hizmet uygulamasında din ve maneviyatın rolüne yönelik profesyonel tutumları ölçmek için" tasarlanmıştır (Sheridan, 2000: 2). Ölçeğin ilk hali (Sheridan, vd., 1994; Sheridan & Amato-von Hemert, 1999) 19 madde üzerinden çeşitli araştırmalarda kullanılmıştır. Daha sonraki yapılan çalışmalarda ölçeğin son hali (Sheridan, 2000) 18 madde olarak belirlenmiştir.

Ölçeğin orijinal hali, 18 madde ve tek boyuttan oluşan 5'li likert tipi bir ölçme aracıdır. Ölçek, "Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4) ve Kesinlikle Katılıyorum (5)" şeklinde likert tipi beşli derecelendirmeye sahiptir. Bu ölçekten alınacak puanlar 18 ile 90 puan aralığında değişmektedir. Bu ölçekte yüksek ortalama puan, bir bütün olarak, sosyal hizmet uygulamasında din ve maneviyatın rolüne karşı genel olarak olumlu bir tutum gösterildiğini göstermektedir.

Yapı geçerliği, yakınsak ve farklı ölçümler kullanılarak çalışılmış ve ölçeğin her bir maddesinde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir (p <0.001). Sheridan (2000) ölçeği puanları ile diğer benzer maneviyat ölçekleri arasındaki ilişkiyi inceleyerek yapı geçerliliğini test etmiş ve önemli pozitif ilişkiler bulmuştur.

Sheridan (2004: 10) ölçeğin "iyi bir içerik geçerliliğine sahip" olduğunu bildirmektedir. Ayrıca ölçek ile ilgili el kitabında (Sheridan, 2000) ölçeğin psikometrik bilgi ve puanlama talimatları hem yakınsak hem de farklı yapı geçerliliğinin kanıtlarını raporlamaktadır.

2. Bulgular

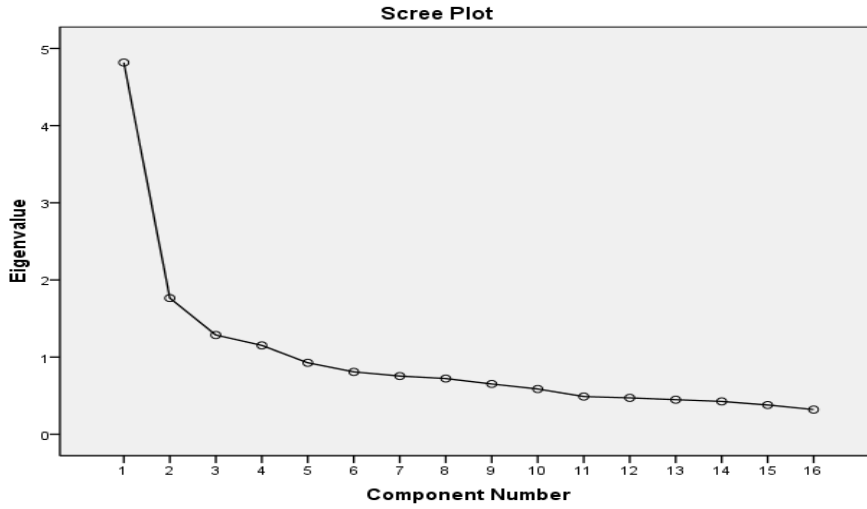
2.1. Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin yapılan çalışmada AFA ve DFA kullanılmıştır. SHUDMR, için yapılan AFA sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin .84 ve Barlett testi χ^2 değeri ise 1592,032 ($p < .001$) olarak bulunmuştur. KMO, örneklemin faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemede kullanılmaktadır (Büyüköztürk, 2012). KMO'nun .80 ile .90 arasında olması 'iyi' olduğunu göstermektedir (Field, 2009). Bu doğrultuda çalışmadan elde edilen KMO değerinin 'iyi' olduğu söylenebilir. Ayrıca Barlett Küresellik Testinden elde edilen sonucun da anlamlı olduğu görülmektedir. Bu aşamada veri setinin AFA için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.1.1. Açımlayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

SHUDMR Ölçeğinin faktör yapısının incelenmesinde ilk olarak AFA yapılmıştır. Maddelerin faktör yüklerinin minimum .32 olmasına ve iki farklı faktörde yeterli yük değerine sahip olan maddelerde ise aradaki farkın .10 ve üstü olmasına dikkat edilmiştir (Büyüköztürk, 2012). Belirtilen ölçütler bağlamında faktör analizi sürecinde ölçekten 2 madde faktör yükleri düşük olduğu için çıkarılmış ve 16 maddelik form elde edilmiştir. Ölçeğin faktör yapısını gösteren Scree Plot, Grafik 1'de gösterilmektedir.

Grafik 1. Ölçeğin Yamaç Grafığı

Ölçek maddelerinin faktör yükleri Tablo 1' de verilmiştir. AFA sonrasında 16 madde ve tek boyut oluşmuştur. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans oranı %30,10 ve "özdeğer" 4,81 olarak tespit edilmiştir. Maddelerin faktör yük değerleri .33 ile .66 arasında değişmektedir.

Tablo 1. Ölçeğin Maddelerinin Faktör Yükleri

Maddeler	Faktör Yükleri
V1. Maneviyat insan olmanın temel yönlerinden biridir	.65
V2. Sosyal hizmet uzmanları manevi konularda şu an olduklarından daha donanımlı olmalıdırlar.	.64
V3. Sosyal hizmet uzmanları için farklı dinî inançlar ve gelenekler hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir.	.56
V4. Dinî kaygılar sosyal hizmet uygulamasının kapsamı dışındadır.	.54
V5. Manevi kaygılar sosyal hizmet uygulamasının kapsamı dışındadır.	.53
V6. Manevi bileşeni olan bir sosyal hizmet uygulamasının manevi bileşeni olmayan sosyal hizmet uygulamasına göre müracaatçıları güçlendirme ihtimali daha yüksektir.	.49
V7. Müracaatçının dinî veya manevi inanç sistemlerini bilmek etkili sosyal hizmet uygulaması için önemlidir.	.66
V8. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların hayatındaki dinî ya da manevi inançların ve uygulamaların pozitif veya faydalı rolünü değerlendirebilmelidir.	.65
V9. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların hayatındaki dinî ya da manevi inançların ve uygulamaların negatif veya zararlı rolünü değerlendirebilmelidir.	.49
V10. Sosyal hizmet uygulamasında dinî dilin, metaforların ve kavramların kullanılması uygun değildir.	.44
V11. Müracaatçıların dinî arka planı sosyal hizmet uygulama sürecini veya çıktılarını belirgin bir şekilde etkilemez.	.47
V13. Müracaatçıyla birlikte dua etmek sosyal hizmetin etik ilkelerine aykırıdır.	.33
V14. Sosyal hizmet uygulamasında manevi dilin, metaforların ve kavramların kullanılması uygun değildir.	.47
V16. Müracaatçının dinî veya manevi inançlarına dikkate almak bütüncül sosyal hizmet uygulaması için gereklidir.	.58
V17. Sosyal hizmet eğitimi dinî ve manevi çeşitlilik konularını içermelidir.	.55
V18. Sosyal hizmet eğitimi, uygulamada dinî veya manevi sorunlarla etkili bir şekilde nasıl başa çıkılabileceği ile ilgili konuları içermelidir.	.53
Özdeğer	4,81
Varyans %	30,10

2.1.2. Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

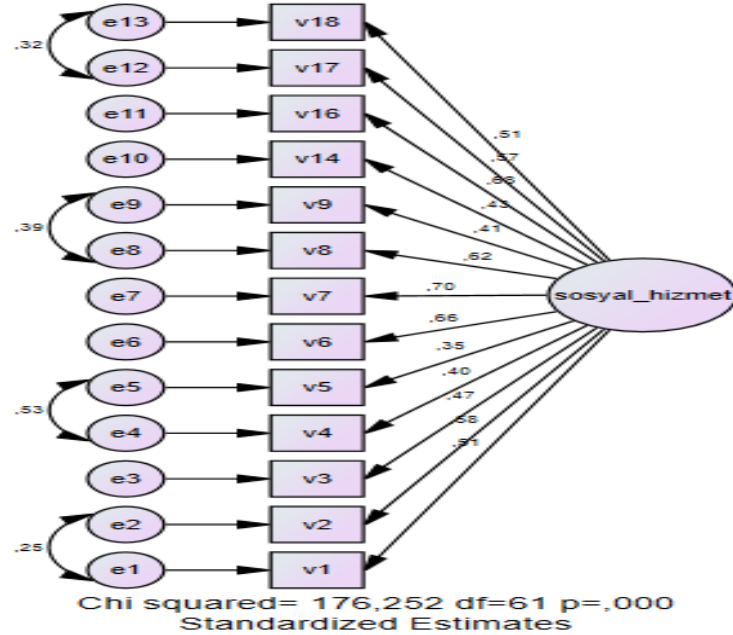
Ölçeğin AFA sonucunda 16 madde ve tek boyuttan oluşan ölçeğin yapısı, 374 farklı bir öğrenci grubundan alınan verilerle doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. DFA sonucu 3 madde uyum sağlamadığı için ölçekten çıkarılmıştır. Ölçekten çıkarılan maddeler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. DFA Sonucu Ölçekten Çıkarılan Maddeler

Madde No.	Maddeler
V10.	Sosyal hizmet uygulamasında dinî dilin, metaforların ve kavramların kullanılması uygun değildir.
V11.	Müracaatçıların dinî arka planı sosyal hizmet uygulama sürecini veya çıktılarını belirgin bir şekilde etkilemez.
V13.	Müracaatçıyla birlikte dua etmek sosyal hizmetin etik ilkelerine aykırıdır.

13 maddelik son formun Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçları Şekil 2’de verilmiştir. Ölçeğin özgün formunun Türkiye örnekleminde doğrulanıp doğrulanmayacağını belirlemek üzere DFA yapılmıştır. DFA’da ölçeğin geçerliliğini ortaya koymak üzere pek çok uyum indeksi kullanılmaktadır. Bunlar; ki-kare uyumu (χ^2), Artırmalı Uyum İndeksi (IFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI) ve Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA) olarak sıralanabilir. Bunlarla birlikte İyilik Uyum İndeksi (GFI), Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi (AGFI) de diğerlerine ek olarak kullanılabilir (Bayram 2016: 69-78).

Şekil 2. Ölçeğin DFA Verileri

Bu çalışmada yapılan DFA için Ki kare uyum testi, RMSEA, CFI, IFI, AGFI ve GFI uyum indeksleri incelenmiştir. RMSEA için 0.08 kabul edilebilir uyum ve 0.05 iyi uyum değeri olarak kabul edilmiştir. Ayrıca CFI, IFI, AGFI ve GFI indeksleri için kabul edilebilir uyum değeri 0.90 ve iyi uyum değeri 0.95 ve üzeri olarak kabul edilmektedir (Bayram, 2016; Meydan & Şeşen, 2011).

Şekil 2 incelendiğinde, ölçeğin uyum indekslerinin anlamlı olduğu görülmektedir ($\chi^2 = 176,252$, $sd=300$, $p=.00$, $\chi^2/sd = 1,592$). Uyum indeks değerleri ise RMSEA=.071, CFI=.918, IFI=.91, AGFI=.895, GFI=.92 olarak bulunmuştur. Verilen bu yapısal modelin uyum düzeylerinin iyi olduğu söylenebilir.

Son olarak doğrulayıcı faktör analizinde V10, V11 ve V13 maddeleri doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçekten çıkarılmıştır. V1 ile V2, V4 ile V5, V8 ile V9, V17 ile V18 maddeleri arasında da modifikasyon önerileri doğrultusunda işlem gerçekleştirilmiş ve modelin modifikasyon işleminin ardından iyi uyum verdiği saptanmıştır.

2.2. Güvenirliğe İlişkin Bulgular

SHUDMR ölçeğinin güvenirliğinin belirlenmesi amacı ile Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .82 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3. Ölçeğin Güvenirlik Analizi

Madde No	Madde ortalaması	Madde standart sapması	Madde toplam korelasyonu	Madde silme güvenirlik katsayısı
v1	47,8483	46,676	,568	,808
v2	47,9466	47,375	,556	,809
v3	47,7725	48,548	,481	,815
v4	48,5758	46,414	,439	,818
v5	48,3567	47,261	,453	,816
v6	48,2753	48,110	,404	,820
v7	47,9775	47,014	,581	,808
v8	48,1264	47,254	,583	,808
v9	48,3315	48,138	,399	,820
v14	48,8961	48,313	,335	,827
v16	48,1910	47,434	,502	,813
v17	48,4691	47,388	,459	,816
v18	48,4017	47,852	,435	,818

Cronbach Alfa Katsayısı = 0,827

Araştırma ölçeklerinde önerilen alpha değerleri; .60 ve altı kabul edilemez, .60 ve .65 aralığı istenilen düzey değil, .65 ve .70 aralığı kabul edilebilir, .70

ve .80 arası kayda değer, .80 ve .90 aralığı çok iyi ve .90 ve üstü ise mükemmel olarak kabul edilmektedir (DeVellis, 2014: 109). Buna göre uyarlanan ölçeğin güvenilirliğinin çok iyi olduğu ifade edilebilir.

Sonuç

Maneviyat/din ve sosyal hizmet uygulamaları, zıt gibi görünen fakat bir amaç uğruna beraber çalışan iki unsur gibidir. Sosyal hizmet ve maneviyat, kişisel ve sosyal sağlık açısından doğal müttefiklerdir bu bakımdan benzer amaçları güderler. Her ikisi de insan sağlığı gibi konularda insanın gelişimini teşvik etmektedir (Bullis, 1996: 7).

Genelde dünya üzerinde özelde ise ülkemizde birçok insan, din ve maneviyat konularıyla ilgilidir. Aynı şekilde birçok müracaatçı manevi konuları ve gündemleriyle sosyal çalışmacılardan yardım talep edebilmektedirler. Hayatı anlamlandırmada güçlük çekme, hayat olayları ile başa çıkmada tükenmişlik ve umutsuzluk gibi durumlarla karşı karşıya kaldıklarını dile getirebilmektedirler. Türkiye'nin, içinde birden fazla etnik kökeni ve manevi farklılıkları barındırdığı göz önüne alındığında sosyal çalışmacıların maneviyat ve dini konulardaki tutumlarını anlamlandırmaya çalışma önem arz etmektedir. Bu çalışma da sosyal hizmet uygulamasında maneviyat ve dinin rolüne yönelik bakışı anlamaya çalışan bir ölçek uyarlanmaya çalışılmıştır.

Ülkemizdeki sosyal hizmet alanyazını incelendiğinde, maneviyat ve sosyal hizmet ilişkisini inceleyen çok az çalışmaya (Akbaş, 2014; Apak, 2017; Şahin, 2015; Tuncay, 2007) rastlanmaktadır. Bu çalışmalarda genel olarak maneviyat veya dinin sosyal hizmet uygulamasındaki rolüne ilişkin bir ölçek kullanmadığı ifade edilebilir. Ayrıca çalışmaların bir kısmı maneviyat ve dini, sosyal hizmet uygulamalarını etkileyebilecek veya yönlendirebilecek düzeyde merkezî bir konuma yerleştir(e)memiştir. Bu çalışma bu bağlamda maneviyat, din ve sosyal hizmet uygulaması ilişkisine dair bir boşluğu dolduracağı düşüncesiyle ortaya çıkmıştır.

Çalışmada, orijinali Sheridan (2000) tarafından geliştirilmiş Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması için güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Öncelikle Türkçeye uyarlaması kapsamında maddelerin hedef dile çevrilmiş ve sosyal hizmet bölümü öğrencilerinden oluşan 730 kişi üzerinden ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği incelenmiştir. Sonuç olarak Türkçeye uyarlanan SHUDMR ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik düzeyi yeterli bulunmuştur.

Yapılan açımlayıcı ve doğrulayıcı analizler sonucunda, ölçeğin özgün formunda yer alan 18 maddenin 13 maddesinin iyi işlediği görülmüştür. Orijinal çalışmada var olan beş madde, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucu çıkarılmıştır. Maddelerin bir kısmının Türkçeye uyarlanması sonucu çıkarılmasının nedenlerinden biri maneviyat

kavramının Türkiye’de farklı anlamlandırılıyor olması olabilir. Düzgüner (2013)’e göre Müslümanlar maneviyat kavramına, Batı’da verildiğinden daha farklı bir anlam vermektedirler ve Türkçe yayınlarda maneviyat kavramı genellikle dini, tasavvufi ve ahlaki konularla ilişkilendirmiştir. Bedel (2009: 162) ise Maneviyat Ölçeği’nin Türkçeye uyarlanması için yaptığı analizlerin sonucunda ölçeğin geçerli ve güvenilir olmadığını tespit etmiş ve bu durumu “Türkiye’de yaşayan insanlar maneviyatı dindarlıktan farklı olarak algılasalar bile çoğu, bu iki kavram arasında doğal bir bağ olduğunu düşünmektedir” şeklinde değerlendirmiştir. Bu tespitler, maneviyat kavramının Türkçe literatürde dini bir içerikte kullanıldığını, oysa Batı’da daha geniş bir anlamda ve dindarlığı aşan bir anlamda kullanıldığını göstermektedir. Bu durum da ölçek uyarlanma süreçlerinde tüm maddelerin geçerli ve güvenilir elde edilememesinin nedenleri arasında sayılabilir.

Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .82 olarak tespit edilmiştir. Ölçek hem sosyal hizmet bölümü öğrencileriyle hem de sosyal çalışmacılara uygulanmış bir araçtır. Bu araç önceki araştırmalarda alfa katsayıları .81 ile .91 arasında değişerek yüksek güvenilirlik göstermiştir (Graff, 2007; Heyman vd., 2006; Kvarfordt & Sheridan, 2007; Sheridan, 2004; Sheridan vd., 1994; Sheridan & Amato-von Hemert, 1999).

SHUDMR’nin son hali (Ek-1) 13 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5’li likert tipi maddelerden oluşmaktadır. Ölçekten toplam puan alınabilmekte ve değerlendirme yapılabilmektedir.

SHUDMR Ölçeğinin skorları alanda maneviyat alanı ve sosyal hizmet disiplini alanında var olan farklı ölçeklerin skorlarıyla ilişkisi incelenebilir. Ölçeğin farklı araştırmalarda ve örneklemeler üzerinde kullanılması, ölçeğin psikometrik özelliklerinin anlaşılmasına katkıları sağlayabilir. Bu ölçekten; sosyal hizmet bölümü öğrencileri, sosyal çalışmacılar ve sosyal hizmet akademisyenlerinin sosyal hizmet uygulamasında maneviyat ve dinin rolüne yönelik tutumlarının belirlenmesinde yararlanılabileceği önerilmektedir.

Kaynakça

Akbaş, E. (2014). *Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler*. Ankara: SABEV Yay.

Apak, H. (2017). *Sosyal Hizmet ve Maneviyat: Sosyal Çalışmacılar Üzerine Bir Alan Araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Amato-Von Hemert, K. (1994). Should Social Work Education Address Religious Issues? Yes!, *Journal of Social Work Education*, 30, 7-11.

- Bedel, G. (2009). *The Validity and Reliability Study of The Turkish Version of The Spirituality Scale*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bullis, R. K. (1996). *Spirituality In Social Work Practice*. Washington, DC.: Taylor & Francis.
- Bayram, N. (2016). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Amos Uygulamaları* (3.bs.). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (17. Bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Canda, E. R. (1999). Spiritually Sensitive Social Work: Key Concepts And Ideals, *Journal of Social Work Theory and Practice*, 1(1), 1-15.
- Canda, E. R. & Furman, L. D.. (2010). *Spiritual Diversity In Social Work Practice* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
- Cascio, T. (1998). Incorporating Spirituality Into Social Work Practice: A Review Of What To Do, *Families in Society*, 79(5), 523-532.
- DeVellis, R. F. (2014). *Ölçek Geliştirme: Kuram ve Uygulamalar* (T. Totan, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Düzgüner, S. (2013). The Intersection Point of Mysticism, Spirituality, and Religiosity: An Empirical Study on Mawlawi Sema Ritual, *The 2013 Congress of the International Association for the Psychology of Religion*, Switzerland.
- Ekşi, H., & Kardaş, S. (2017). Spiritual Well-Being: Scale Development And Validation, *Spiritual Psychology and Counseling*, 2, 73-88.
- Field, A. P. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS: And Sex And Drugs And Rock 'N' Roll* (3rd Ed.). London: Sage publications.
- Frame, M. W. (2003). *Integrating Religion and Spirituality Into Counseling: A Comprehensive Approach*. Belmont, CA: Brooks/ Cole.
- Fromm, E. (2015). *Psikanaliz ve Din* (E. Erten, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Graff, D. L. (2007). A Study Of Baccalaureate Social Work Students' Belief About The Inclusion Of Religious And Spiritual Content In Social Work, *Journal of Social Work Education*, 43(2), 243-256.
- Heyman, J., Buchanan, R., Musgrave, B., & Menz, V. (2006). Social Workers' Attention To Clients' Spirituality: Use Of Spiritual Interventions In Practice, *Arete*, 30(1), 78-89.
- Kasapoğlu, F. (2015). Manevi Yönelim Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 51-68.
- Kavas, E. & Kavas, N. (2014). Manevi Destek Algısı (MDA) Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerliliği ve Güvenilirliği, *Turkish Studies*, 9(2), 905-915.

Kvarfordt, C. L. & Sheridan, M. J. (2007). The Role Of Religion And Spirituality In Working With Children And Adolescents, *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 26(3), 1-23.

Maslow, A. (2013). *İnsan Olmanın Psikolojisi* (O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.

Mckernan, M. (2005). Exploring the Spiritual Dimension of Social Work, *Critical Social Work*, 6(2).

Meydan, H.C. & Şeşen, H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulaması*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Sevinç, K., Güven, M. & Yeşilyurt, T. (2015). Dindar ve Spiritüel Olmama (DİSOL) Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 59-86.

Sheridan, M. J. (2000). *The "Role of Religion and Spirituality in Practice" (RRSP) Scale: Psychometric Information And Scoring Instructions* (3rd ed.). Richmond, VA: Virginia Commonwealth University.

Sheridan, M. J. (2003). The Spiritual Person, Hutchison, E. D. (Ed.). In *Dimension of Human Behavior: The Changing Life Course* (pp.183–225). CA: Sage: Newbury Park.

Sheridan, M. J. (2004). Predicting The Use Of Spiritually-Derived Interventions In Social Work Practice, *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 23(4), 5-25.

Sheridan, M. J. & Amato-Von Hemert, K. (1999). The Role Of Religion And Spirituality In Social Work Education And Practice: A Survey Of Student Views And Experiences, *Journal of Social Work Education*, 35(1), 125–141.

Sheridan, M. J., Wilmer, C. M. & Atcheson, L. (1994). Inclusion Of Content On Religion And Spirituality In The Social Work Curriculum: A Study Of Faculty Views, *Journal of Social Work Education*, 30(3), 363–376.

Streets, F. (2009). Overcoming A Fear Of Religion In Social Work Education And Practice, *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 28(1-2), 185-199.

Şahin, F. (2015). Din, Maneviyat ve Sosyal Hizmet: Ne Çeşit Bir İlişki?, *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2015 Özet Bildiri Kitabı*, Manisa.

Tuncay, T. (2007). Kronik Hastalıklarla Başetmede Tinsellik, *Sağlık ve Toplum*, 17(2), 13-20.

Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınları.

EK-1: "Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü"(SHUDMR) Ölçeği

Aşağıdaki sorular, sosyal hizmet uygulamasında dinin veya maneviyatın uygun olan rolü hakkındaki görüşlerinizi istemektedir. Bu sorulara cevap verirken size yardımcı olması için,

aşağıdaki tanımlamalar verilmiştir. Bu çalışmanın amacı dikkate alınarak maneviyatın dinden daha geniş biçimde tanımlandığını göz önünde bulundurunuz

Maneviyat (Tinsellik) şu şekilde tanımlanmıştır: “Bireyin nasıl anladığına bağlı olarak anlam arayışı, amaç ve kendisi, başkaları, evren ve nihai gerçeklikle kurduğu bağıdır. Bu, dinî formlar ya da kurumlar yoluyla ifade edilebilir de edilmeyebilir de”.

Din ise şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir topluluk tarafından paylaşılan ve maneviyatla ilişkili olan örgütlü bir şekilde yapılandırılmış inanç ve uygulamalar bütünüdür”.

Lütfen her ifadeye ait görüşünüzü katılıp katılmama oranınıza göre, en iyi temsil eden numarayı 5-puanlık ölçek üzerinde yuvarlak içine alarak belirtiniz

		Kesimlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesimlikle Katılıyorum
1	Maneviyat insan olmanın temel yönlerinden biridir.	1	2	3	4	5
2	Sosyal hizmet uzmanları manevi konularda şu an olduklarından daha donanımlı olmalıdırlar.	1	2	3	4	5
3	Sosyal hizmet uzmanları için farklı dinî inançlar ve gelenekler hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir.	1	2	3	4	5
4	Dinî kaygılar sosyal hizmet uygulamasının kapsamı dışındadır.	1	2	3	4	5
5	Manevi kaygılar sosyal hizmet uygulamasının kapsamı dışındadır.	1	2	3	4	5
6	Manevi bileşeni olan bir sosyal hizmet uygulamasının manevi bileşeni olmayan sosyal hizmet uygulamasına göre müracaatçıları güçlendirme ihtimali daha yüksektir.	1	2	3	4	5
7	Müracaatçının dinî veya manevi inanç sistemlerini bilmek etkili sosyal hizmet uygulaması için önemlidir.	1	2	3	4	5
8	Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların hayatındaki dinî ya da manevi inançların ve uygulamaların pozitif veya faydalı rolünü değerlendirebilmelidir.	1	2	3	4	5
9	Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların hayatındaki dinî ya da manevi inançların ve uygulamaların negatif veya zararlı rolünü değerlendirebilmelidir.	1	2	3	4	5
10	Sosyal hizmet uygulamasında manevi dilin, metaforların ve kavramların kullanılması uygun değildir.	1	2	3	4	5
11	Müracaatçının dinî veya manevi inançlarına dikkate almak bütüncül sosyal hizmet uygulaması için gereklidir.	1	2	3	4	5
12	Sosyal hizmet eğitimi dinî ve manevi çeşitlilik konularını içermelidir.	1	2	3	4	5
13	Sosyal hizmet eğitimi, uygulamada dinî veya manevi sorunlarla etkili bir şekilde nasıl başa çıkılabileceği ile ilgili konuları içermelidir.	1	2	3	4	5

Not: Ölçeğin ters maddeleri; 4, 5 ve 10. maddeler

